

**ROLUL TERAPIEI ȘI ACTIVITĂȚILOR
ASISTATE DE ANIMALE
ÎN OPTIMIZAREA
ABILITĂȚILOR PRO-SOCIALE**

VICTOR CHITIC

**ROLUL TERAPIEI ȘI ACTIVITĂȚILOR
ASISTATE DE ANIMALE
ÎN OPTIMIZAREA
ABILITĂȚILOR PRO-SOCIALE**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

Colecția PSIHLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHITIC, VICTOR

**Rolul terapiei și activităților asistate de animale în optimizarea
abilităților pro-sociale / Victor Chitic. - București : Editura Universitară, 2017**

Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-0700-9

615

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062807009

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2017
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

MULȚUMIRI

Realizarea acestei lucrari a fost posibilă doar cu sprijinul câtorva oameni, cărora vreau să le mulțumesc din inimă. Această lucrare este în egală măsură și a lor.

Conf. Univ. Dr. Alina Simona Rusu – pentru sprijinul constant, îndrumarea și răbdarea de care a dat dovadă față de mine înainte și pe parcursul realizării acestei lucrări, cel mai bun prieten și mentor pe care l-ar putea avea cineva.

Colegii mei de la Fundația VIER PFOTEN România - pentru dedicația și profesionalismul cu care lucrează pentru animale și pentru copii din România, din 2004. Cercetările științifice cuprinse în lucrare sunt bazate pe munca lor.

Lect. Univ. Dr. Opariuc-Dan Cristian – pentru că a scris cărțile de statistică și analiză de date care mi-au luminat calea în acest demers și pentru multele conversații educative pe care le-am avut.

Școala Doctorală „Psihodiagnostic și Intervenții Psihologice Validare Științifică” și tuturor colegilor doctoranzi care m-au sprijinit și ghidat în primii ani ai acestui demers.

Școala Doctorală „Educație, Reflecție, Dezvoltare”, Universitatea Babeș-Bolyai, care m-a sprijinit și îndrumat în ultimul an al acestui demers. De asemenea, mulțumirile merg și spre Comisia de îndrumare din cadrul Departamentului de Științele Educației (Facultatea de Psihologie și Științele Educației, UBB), domnii profesori referenți care au avut răbdarea să parcurgă această teză și să o analizeze (Prof. Univ. Dr. Abil. Dragoș Iliescu, Universitatea din București, Prof. Univ. Dr. Ionel Papuc, Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca, Prof. Univ. Dr. Cristian Stan, Universitatea Babeș-Bolyai) și spre președintele comisiei de

susținere publică, Prof. Univ. Dr. Ioan Albulescu, Universitatea Babeș-Bolyai.

Colegii mei din Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 6, pentru ca au sprijinit și contribuit la desfășurarea implementarea proiectului „Câini pentru Oameni”.

Prieteni mei – care m-au sprijinit și care m-au ascultat multe ore vorbind despre demersul acesta.

Familia Ciora – Oana, Călin și Andreea care au fost refugiul meu în fiecare vizită a mea la Cluj

Familia mea - Soția mea, Andreea, pentru că m-a sprijinit în tot acest demers, de multe ori sacrificând timpul ei, pentru ca eu să-l pot dedica pe al meu acestei lucrări, **fiul meu, David**, care a sacrificat multe ore de joacă cu tatăl său în beneficiul acestei lucrări, **mătușa mea Doina și bunicul meu**, care mi-au oferit sprijin, confort, liniște și multă cafea pentru a termina aceasta lucrare, și nu în ultimul rând **mamei mele**, care m-a educat, mi-a sădit germenii curiozității și mi-a ghidat pașii către profesia de psiholog, prin nenumărate sacrificii. Aceasta lucrare îi este dedicată ei.

CUPRINS

CAPITOLUL 1.....	9
1.1. Perspective istorice ale legăturii om-animale	9
1.1.1. Domesticirea.....	9
1.1.2. Domesticirea câinelui	12
1.2. Terapia Asistată de Animale.....	14
1.2.1. Terapia Asistată de Animale – Repere Istorice.....	15
1.2.2. Cadru teoretic (teorii privind domeniul Terapiei Asistate de Animale).....	17
1.2.3. Animalele în psihoterapie.....	23
1.2.4. Animale folosite în TAA	27
1.2.5. Considerente etice ale interacțiunilor asistate de animale.....	27
1.2.6. Programele „Câini Pentru Oameni” și „Copiii învață să protejeze animalele” ale fundației Vier Pfoten.....	31
CAPITOLUL 2. ROLUL TERAPIEI ASISTATE DE ANIMALE ÎN ÎMBUNĂTĂȚIREA ABILITĂȚILOR DE SOCIALIZARE ȘI COMUNICARE: O META-ANALIZĂ	33
2.1. Introducere.....	33
2.2. Obiective.....	36
2.3. Metode.....	36
2.4. Rezultate	39
2.5. Concluzii și discuții	40
CAPITOLUL 3 IMPLEMENTAREA UNOR METODE ETOLOGICE ȘI SOCIOMETRICE ÎN ANALIZA EFECTELOR TERAPIEI ASISTATE DE ANIMALE	43
3.1. Introducere.....	43
Câinii în terapia asistată de animale.....	44

Tulburările limbajului verbal și non-verbal	45
3.2. Obiectivele și ipotezele cercetării	47
Obiective.....	47
Ipoteze	47
3.3. Metodologia cercetării	47
Metode.....	47
Participanți.....	48
Câinii de terapie.....	48
Handlerii implicați în TAA.....	49
Echipamentul utilizat	50
Categoriile de elemente comportamentale codate	51
3.4. Rezultate	52
3.5. Limitări ale cercetării.....	59
3.6. Concluzii și discuții	59
CAPITOLUL 4 INVESTIGAREA EFECTELOR UNUI PROGRAM DE	
EDUCAȚIE UMANITARĂ CU ANIMALE ASUPRA ATITUDINILOR	
FAȚĂ DE ANIMALE LA COPII CU VÂRSTA ÎNTRE 9 și 10 ANI.....	
4.1. Introducere.....	62
4.2. Obiectivele și ipotezele cercetării.....	64
4.3 Metodologia cercetării.....	64
4.4. Rezultatele cercetării	68
4.5. Interpretarea rezultatelor.....	72
4.6. Concluzii și implicații.....	73
CAPITOLUL 5. CONCLUZII GENERALE ȘI DISCUȚII	
Referințe bibliografice.....	91

CAPITOLUL 1

FUNDAMENTARE TEORETICĂ

1.1. Perspective istorice ale legăturii om-animal

Beneficiile multiple pe care le poate aduce interacțiunea cu un animal sunt cunoscute încă din antichitate. Astfel, Xenofon scria în anul 350 î.e.n, în tratatul său “Arta Ecvestră”: „Calul e un lucru superb....nimeni nu se va sătura să-l privească cât timp se afișează în toată splendoarea lui”. În anii ’80, în Aschelon, Israel, o echipă de arheologi a descoperit un cimitir vechi de 2450 de ani pentru câini, unde erau îngropați ritualic, individual, în jur de 1300 de câini. Anticii greci țineau câini vindecători în templele lor. Acestea sunt doar câteva exemple ale legăturii îndelungate și durabile dintre animal și om, care se pare că a înțeles de timpuriu valențele terapeutice și educaționale ale acestei legături.

1.1.1. Domesticirea

În literatura de specialitate se vehiculează adesea ideea că specia umană este cea mai evoluată specie de pe planetă, nu pentru că ne-am adaptat la mediu, ci pentru că am reușit să adaptăm mediul la noi, iar o componentă esențială a mediului o reprezintă animalele din jurul nostru. Domesticirea este considerată procesul prin care specia umană a adaptat unele specii de animale la nevoile sale de supraviețuire. Există două perspective majore cu privire la domesticire. Prima este o perspectivă istorico-antropologică, în care domesticirea este privită ca o perioadă distinctă în evoluția umanității în care unele animale (și plante) au fost transformate de către oameni spre beneficiile proprii. În această viziune, domesticirea este privită din prisma revoluției tehnologice pe care a necesitat-o (ținerea animalelor în captivitate, selectarea și înmulțirea acestora). O a doua perspectivă este una evoluționistă, promovată nu de

către istorici sau antropologi, ci de către biologi. Astfel, Price (1984) definește domesticirea ca fiind un „*proces prin care o populație de animale devine adaptată la om și la mediul captiv prin modificări genetice*”. În această viziune, animalele pur și simplu s-au adaptat la un mediu de nișă creat de oameni în contextul obținerii și controlului resurselor necesare supraviețuirii și reproducerii.

Din punctul de vedere al etapizării domesticirii, se disting două perioade:

(1) Domesticirea preistorică: este perioada în care majoritatea animalelor pe care le cunoaștem și le exploatăm azi ca fiind domestice au fost domesticite. Această perioadă începe în linii mari în perioada neolitică, având ca actor câinele, despre care majoritatea cercetătorilor sunt de acord că ar fi primul animal domesticit (primele dovezi fosile datează aproximativ din 12.000 î.e.n). Câinele se pare că e singurul animal domesticit în etapa de vânători-culegători nomazi de dezvoltare a oamenilor (Brisbin & Risch, 1997). Apariția primelor așezări umane în urmă cu aproximativ 10.000 de ani, cuplată cu o agricultură primitivă, se pare că le-au permis oamenilor să crească animale în captivitate pentru a le spori rezervele de hrană, iar primele de acest fel se pare că ar fi fost oile și caprele, în zona Iranului de azi (Roots, 2007). Majoritatea animalelor domesticite în această primă perioadă au fost mamifere și păsări (Roots, 2007); **(2) Domesticirea modernă:** se consideră că a început la jumătatea secolului trecut, după secole de inactivitate în domesticirea de specii noi. Această perioadă continuă și azi, cu aportul dezvoltării spectaculoase a unor științe precum etologia aplicată, medicina veterinară comparată, genetica moleculară, comportamentală și populațională. Știința în general începe să studieze din ce în ce mai multe animale în detaliu, astfel necesitând generații după generații de animale sălbatice reproduse în laborator. Odată cu extinderea excesivă a habitatului oamenilor, adesea peste cel al animalelor sălbatice, multe dintre speciile de animale au fost aduse în pragul extincției. Astfel, numeroase programe de reproducere în captivitate, în grădini zoologice sau parcuri naturale, au beneficiat de ajutorul geneticii sau altor tehnici de reproducere artificială pentru a stimula reproducerea unor animale ce, în mod îngrijorător, nu se reproduceau în captivitate (EAZA, 2014). Un alt motor al acestei etape moderne în domesticire o reprezintă interesul crescut

al oamenilor de a crește specii de animale sălbatice ca hobby sau pentru a servi ca animale de companie. Printre acestea se numără broaștele, geko și multe alte specii de reptile, precum și primat, vulpi sau păsări (Callisto Project, 2015). Probabil cel mai elocvent exemplu de domesticire modernă ne este oferit de către Dmitri Belyaev (Belyaev & Trut, 1982), care a crescut în captivitate vulpi argintii, selectând pentru reproducere animalele cu cele mai prosociale comportamente față de oameni. După 18 generații, vulpile inițiau și susțineau cu plăcere interacțiunea cu oameni și începuseră să aibă și multe caracteristici morfologice pe care le găsim și în câini (coada arcuită, urechi lăsate, precum și alte trăsături neotenic, cum ar fi ochii mari de tip *baby face*).

Domesticire vs îmblânzire

Majoritatea autorilor care s-au aplecat asupra studiului domesticirii insistă pe diferența fundamentală între aceste două procese: domesticire versus îmblânzire. Darwin (1859, 1868) sugerează că domesticirea este un proces mai complex decât îmblânzirea, pentru că implică reproducerea animalelor în captivitate, creșterea fecundității și poate implica atrofierea anumitor organe, în funcție de preferințele și nevoile umane. Astfel, domesticirea presupune modificări genetice și fenotipice ale animalelor pe parcursul a mai multe generații, pe când îmblânzirea presupune modificări în principal comportamentale aduse unui animal născut în sălbăticie, capturat și crescut de oameni. Un astfel de exemplu de îmblânzire îl reprezintă elefanții africani și asiatici folosiți timp de secole (inclusiv de către Hannibal) pentru război, ca animale de povară sau în ceremonii religioase. Principala modificare comportamentală impusă de îmblânzire este reducerea instinctelor de fugă și luptă. Din acest punct de vedere, probabil că cea mai corectă viziune asupra îmblânzirii este de a o considera o etapă inițială în procesul de domesticire. Foarte probabil că animalele ierbivore foarte temătoare sau carnivorele foarte agresive nu au fost considerate candidați buni pentru domesticire, acestea netrecând cu succes peste etapa de îmblânzire (Roots, 2007).

1.1.2. Domesticirea câinelui

În acest pasaj se va acorda o privire atentă procesului de domesticire a câinelui din următoarele două motive. Primul motiv este importanța pe care o are câinele ca prim animal domesticit de om în studiul interacțiunii om-animal și al evoluției comune a acestuia cu omul (co-evoluție), iar al doilea motiv este faptul că cercetările mele din domeniul interacțiunii om-animal în general și a terapiei și activităților asistate de animale în particular sunt centrate pe câini. În consecință, o mai bună înțelegere a originii și naturii câinelui și a legăturii acestuia cu omul oferă un mai bun fundament teoretic pentru cercetările pe care le-am întreprins în acest domeniu și în această teză de doctorat.

Carl Linnaeus (1758), părintele taxonomiei moderne, a clasificat și a numit peste 4000 de organisme, incluzând majoritatea animalelor domestice de azi. Pentru câinele domestic, Linnaeus a ales numele *Canis familiaris* pentru a-l deosebi de strămoșul său, lupul cenușiu, *Canis lupus*. Această decizie este justificabilă de diferențele morfologice, comportamentale și ecologice dintre cele două specii. Totuși, literatura de specialitate din domeniul geneticii populaționale indică faptul că cele două specii, câinii și lupii, sunt perfect capabile de a se hibridiza cu succes, dând naștere la pui viabili, capabili la rândul lor de reproducere. Cu toate că în secolul trecut au existat multe teorii privind descendența non-exclusivă a câinelui din lup (șacalii și coioții au fost vehiculați ca și strămoși ai câinelui), se pare că Linnaeus a anticipat corect descendența câinelui din lup cu mult timp înainte ca aceasta să fie confirmată prin testarea genetică a ADN-ului mitocondrial (Villa et al., 1997). Honacki et al. (1982) au propus ca denumirea câinelui domestic să fie schimbată în *Canis lupus familiaris* pentru a reflecta mai corect descendența evoluționistă și multele similarități ale acestuia cu lupul, incluzând și capacitatea de hibridizare între cele două tipuri de animale. Încadrarea taxonomică diferită a lupului de câine nu diferențiază câinele ca fiind o specie diferită de lup, ci ca fiind o subspecie a lupului. Deci, din punct de vedere genetic, lupul și câinele sunt aceeași specie (produc pui viabili) însă diferențele fenotipice mari (câinele e animalul cu cel mai variat fenotip de pe planetă) necesită încadrarea taxonomică diferită a câinelui, ca subspecie.

Este general acceptat faptul că perioada de început a domesticirii câinelui este între 10.000 și 15.000 î.e.n., cu toate că au început să apară dovezi arheologice că această perioadă ar fi putut debuta mult mai devreme, chiar cu 30.000 de ani î.e.n (Germonpre et al., 2009). Cu toate că se pare că este primul animal domesticit, domesticirea acestuia e privită mai degrabă ca una accidentală, spre deosebire de cea mult mai planificată a etapei așezărilor umane (Miklosi, 2007). Există mai multe ipoteze ale domesticirii câinelui, însă cele mai vehiculate sunt următoarele două, prezentate de Adam Miklosi, în cartea sa „Comportamentul, evoluția și cogniția câinelui” (Miklosi, 2007), după cum urmează:

1. *Selecția bazată pe individ* – presupune că oamenii luau pui de lup în mod constant din cuiburi și, după socializarea în grupuri de oameni, puii care arătau comportamente dezirabile erau păstrați, li se încuraja reproducerea (Lorenz, 1950; Clutton-Brock, 1984; Paxton, 2000). Este foarte probabil însă că o astfel de selecție individuală ar fi apărut la finalul domesticirii mai degrabă decât la începutul acesteia.
2. *Selecția bazată pe populație* – presupune căinele ca fiind descendentul unei populații canide saprofage (dietă bazată pe materii organice în descompunere), prin unul din următoarele procese:

A – activitatea oamenilor a introdus modificări în mediu oferind o sursă de hrană nouă și ușor accesibilă. Această sursă de hrană a fost probabil exploatată de unele populații de lupi, care în paralel au suferit modificări morfologice, fiziologice („*procesul de protodomesticire*”, Crockford, 2006) și comportamentale, care în final s-au izolat de restul populației „sălbatică”. Această nișă a apărut probabil datorită vânătorilor sau pe lângă așezările umane (Coppinger & Coppinger, 2001).

B – O populație existentă de canide asemănătoare lupului ce ducea un stil de viață saprofag s-a asociat comunităților umane și a exploatat hrana derivată din activitățile acestor comunități. Pe măsură ce producția de deșeuri alimentare generate de grupurile umane a crescut, se presupune că animalele au devenit din ce în ce mai dependente, lucru care ar fi putut favoriza dezvoltarea unei relații exclusive om-câine (Koler-Matrick, 2002).

1.2. Terapia Asistată de Animale

Terapia asistată de animale este termenul care pare a se fi impus în ultimii ani în literatura de specialitate pentru a defini “o intervenție direcționată, cu scop bine definit, în care un animal care întrunește anumite criterii este parte integrantă a unui proces de tratament” (Delta Society, 2005; Rusu, 2008).

Pet Partners (fosta Delta Society), cea mai mare organizație din Statele Unite ce oferă programe formative și certificări în acest domeniu, face astfel distincția între “**terapie asistată de animale (TAA)**” și “**activități asistate de animale (AAA)**”, ultimele fiind definite ca activități cu animale cu rol predominant recreațional, educațional și/sau terapeutic de îmbunătățire a calității vieții umane, fără însă ca acestea să aibă un scop bine definit, fără să se cuantifice în vreun fel rezultatele interacțiunilor cu animalul și fără să existe necesitatea prezenței unor profesioniști în domeniul sănătății (Delta Society, 2005). Prin această definiție și diferențiere foarte des citată și larg acceptată acum în literatura de specialitate, Delta Society clarifică și aduce un consens în folosirea acestor termeni în comunitatea academică. Cu doi ani înainte ca Delta Society să publice aceste definiții, LaJoie (2003) raporta în urma unei analize a literaturii de specialitate, 20 de definiții diferite a terapiei asistate de animale și utilizarea a 12 termeni diferiți pentru a descrie același fenomen (exemple: terapie cu animale de companie, psihoterapie cu animale de companie, zooterapie, terapie facilitată de animale, terapie mediată de animale etc).

Delta Society (2005), prin introducerea acestei distincții între TAA și AAA, întărește observațiile făcute în trecut de către alți profesioniști care s-au aplecat asupra acestei probleme (diversitatea terminologică în domeniul interacțiunilor om-animale). În 1984, Beck și Katcher afirmă cu tărie în studiile lor că “*nu orice eveniment plăcut pentru pacienți trebuie considerat o formă de terapie*” și că “*trebuie făcută o distincție clară între răspunsul emoțional la prezența animalului, în speță uzul lor în scop recreațional și terapeutic*”. Deși aceste observații au fost făcute acum mai mult de un sfert de secol, din păcate termenul de “terapie asistată de animale” continuă să fie folosit de o mulțime de programe administrate de neprofesioniști, care nu ar putea fi caracterizate ca “terapie” în sensul științific sau medical al cuvântului, ci mai degrabă ca activități asistate de animale.

1.2.1. Terapia Asistată de Animale – Repere Istorice

Istoricul terapiei asistate de animale e strâns legat de istoricul interacțiunii om-animal. Legătura noastră cu animalele transpare în artă și în literatura de specialitate ca fiind una duală, ambivalentă. Astfel, animalele, perpetuu exploatate în direcția supraviețuirii și a progresului umanității au exercitat în același timp o fascinație până la venerare. Împletirea existenței umane cu cea a animalelor este reprezentată în mitologia greacă de centaur. Jumătate om, jumătate cal, am putea spune că figura centaurului reprezintă însăși natura duală a omului, în sensul că suntem capabili de acte de creație sublimă, dar și de acte de violență animalică. Chiron, cel mai celebru dintre centauri, de altfel descrise ca fiind ființe violente, sălbatice și hedoniste, reprezintă în psihologia analitică arhetipul vindecătorului.

Practica terapiei asistate de animale a început în Anglia la sfârșitul secolului XVIII, deși nu era recunoscută oficial ca atare la acel moment (Chandler, 2005). Azilul York, o instituție pentru bolnavii psihic era administrată începând cu anul 1796 de către un quaker pe nume William Turke, un om foarte înstărit și foarte influent. Turke este recunoscut în epocă ca fiind promotorul unor metode mai umane de tratament al bolnavilor psihic, care până atunci erau tratați mai mult sau mai puțin ca niște animale. El a descris cum oportunitatea de a îngriji un animal de companie a dat pacienților lui un sentiment de utilitate (Chandler, 2005).

Psihologul american Boris Levinson este primul creditat cu folosirea oficială a unui animal în terapie într-un context clinic, în 1962. Levinson, fiind specializat în terapia copilului, a observat că putea face progrese semnificative în terapia unui copil atunci când la sedințe era prezent și câinele lui, Jingles. Câinele crea o atmosferă de încredere (deci un mediu securizant pentru copil) și o relație puternică cu copilul. Levinson și-a prezentat observațiile privind efectele prezenței câinelui său în construirea relației terapeutice la convenția Asociației Psihologilor Americani din 1961. Reacțiile au fost împărțite, dar un sondaj ulterior a arătat că 16% din 319 de psihologi au utilizat animale în practica lor.

Calitatea animalelor de obiecte ale proiecției a fost explorată în câteva încercări de a dezvolta instrumente diagnostice. Astfel, în 1950, Gerald Blum a dezvoltat testul Blacky pentru copii, care consta în 12 desene ale unui câțel negru de sex nedefinit (Blacky), implicat în activități cu

semnificație ambiguă. Cățelul trăiește cu un frate și cu ambii părinți. Fiecare desen îl înfățișează pe Blacky într-o situație planificată să evoce un conflict psihanalitic (sadism anal, rivalitate între frați, complex oedipal și furie). Copilului i se cere să spună o poveste despre ce se întâmplă în imaginea prezentată și apoi să răspundă la o serie de întrebări (Blum, 1950). Testul lui Blum a fost criticat de către mai mulți psihologi, printre care și Hans Eysenck, în prezent nemaifiind utilizat în practica psihologică.

Tot în 1950, Leopold și Sonia Bellak au dezvoltat *Testul de Apercepție pentru Copii* (CAT), acesta bazându-se pe o tehnică proiectivă care prezintă situații de un anumit interes pentru copii. CAT constă în 10 imagini cu animale, în care animalele se află într-un număr de situații sociale și contexte familiale, care implică situațiile în care s-ar putea afla copilul, de conflict, confuzie a identității, probleme de rol, probleme legate de structura familiei și relații interpersonale. Un supliment (CAT-S) prezintă copiilor situații familiale obișnuite, cum ar fi boală prelungită, dizabilitate fizică, sarcina mamei, sau separarea părinților. Noțiunea operativă din spatele acestui test este că ar fi mai ușor pentru copii să răspundă la imagini cu animale în familie decât la imagini cu figuri umane în aceleași situații (Bellak & Bellak, 1950).

Cea mai recentă tehnică proiectivă care implică reprezentări ale unor animale este *Tehnica de atribuire a animalelor în povestiri* (*Animal Attribution Storytelling technique*) (Arad, 2004). Sarcina este ca fiecare membru al familiei să atribuie un corespondent animal celorlalți membri și să spună o mică povestioară despre protagoniștii animalii. Tehnica a fost folosită cu succes în familii în care exista un copil diagnosticat cu deficit atențional (ADHD). Conform creatorului său, “*atribuirea numelor de animale membrilor familiei crează o atmosferă amuzantă, neamenințătoare, care ajută la descrierea unor trăsături de personalitate și relații interpersonale prin diverse corespondente animale*” (Arad, 2004).

În ciuda faptului că este practică cu succes de 40-50 de ani în Europa și SUA, Terapia Asistată de Animale, ca metodă, încă nu a intrat în fluxul principal al practicii psihoterapeutice, fiind identificate următoarele două motive:

(1) În primul rând, TAA este o intervenție complexă, care depinde de mai multe variabile decât o terapie convențională. Una dintre variabile este animalul, care trebuie să treacă printr-un proces riguros de selecție și

evaluare pentru a ne asigura că trăsăturile sale comportamentale și temperamentale permit interacțiunea optimă și sigură cu diferitele categorii de clienți. A doua variabilă este deținătorul câinelui (handlerul). Handlerul participă activ în procesul terapeutic, mediind relația copilului cu animalul și contribuind la progresul terapiei, sub supravegherea și la indicațiile unui terapeut (Chandler, 2005).

(2) În al doilea rând, în ciuda practicii îndelungate și a rezultatelor foarte bune obținute de-a lungul timpului, din pricina faptului că implicarea specialiștilor în domeniu s-a făcut gradual, în timp, iar calea spre interdisciplinaritate a fost lungă și anevoioasă, domeniul TAA are încă nevoie de cercetări științifice care să promoveze metoda în rândul terapiilor validate științific. Cercetări există, însă deocamdată prea puține, comparativ cu alte metode terapeutice. La fel stă situația și în cazul formării profesionale a unor specialiști în domeniu, precum și a standardelor de bune practici la nivel european, în general, și la nivel național, în particular.

1.2.2. Cadru teoretic (teorii privind domeniul Terapiei Asistate de Animale)

Terapia Asistată de Animale (TAA) este practică acum aproape în toată lumea. Delta Society (redenumită acum Pet Partners Organization, www.petpartners.org), una din cele mai mari organizații responsabile cu certificarea animalelor de terapie din Statele Unite și din lume, include TAA într-un spectru mai larg al intervențiilor cu animale, după cum urmează (Delta Society, 2005):

- *Terapie Asistată de Animale*: TAA este o intervenție direcționată cu scop în care un animal ce întrunește criteriile specifice este parte integrantă din procesul terapeutic. TAA este coordonată și/sau aplicată de către un specialist în servicii de sănătate/sociale cu expertiză specializată și în scopul practicării profesiei lui. Factorii cheie includ scopuri și obiective specifice pentru fiecare individ și cuantificarea progresului cu ajutorul unor instrumente validate.
- *Activități Asistate de Animale*: AAA oferă oportunități de beneficii în domeniul motivațional, educațional, recreațional și/sau terapeutic, cu scopul îmbunătățirii calității vieții umane și animale,

în general. AAA sunt desfășurate într-o varietate de medii de către profesioniști instruiți, paraprofesiști, și/sau voluntari, în asociere cu animale care întrunesc criteriile specifice. Factori cheie includ: absența unor obiective specifice de tratament; voluntarii și cei ce administrează tratamentul nu sunt obligați să ia notițe detaliate; conținutul vizitei este spontan.

- *Educație Asistată de Animale* – EAA este o intervenție direcționată cu un animal, care are ca scop educarea beneficiarului în anumite privințe. Un exemplu de astfel de activitate este citirea unei povești animalului, de către un copil. Aceasta ajută la dezvoltarea fluenței și dezvoltarea personalității copilului.

Adesea, TAA, AAA și EAA sunt regăsite sub conceptul umbrelă de *interacțiuni asistate de animale* (IAA).

TAA – terapie complementară, demers interdisciplinar, multidisciplinar, pluridisciplinar

Considerăm important de precizat că TAA nu este o formă de psihoterapie așa cum sunt de exemplu terapiile psihodinamice sau cele cognitiv-comportamentale, ci un tip de intervenție complementară, suportivă (Chandler, 2005; Fine, 2000). Terapeutul, în funcție de formarea sa, poate găsi împreună cu handlerul (stăpânul sau specialistul ce manipulează animalul) modalități creative de a încorpora animalul în procesul de tratament. TAA poate fi încorporată cu succes nu doar în intervenții psihoterapeutice, ci și în alt tip de intervenții cum ar fi kinetoterapia, logopedia etc. (Fine, 2000).

Considerăm că flexibilitatea metodologică a intervențiilor asistate de animale este unul din aspectele cheie care recomandă investigarea și utilizarea ei. Delta Society indică în acest sens *trei abordări diferite* atunci când se pune problema de a încorpora interacțiunile asistate de animale într-un program terapeutic (Delta Society, 2005; Fine, 2006):

- *Abordarea interdisciplinară* – presupune ca fiecare dintre specialiștii implicați în tratament să-și folosească aptitudinile proprii conform profesiei pe care o reprezintă în condiția în care scopurile terapeutice se suprapun. Practic, fiecare dintre specialiști își aduce aportul propriu și specific la realizarea aceluiași obiectiv comun.

- *Abordarea multidisciplinară* – În această abordare, fiecare dintre specialiștii implicați în procesul de tratament își urmărește propriile obiective prin mijloace proprii. În această abordare, obiectivele nu se suprapun, însă concură astfel încât să se realizeze planul de tratament stabilit de echipa terapeutică.
- *Abordarea transdisciplinară* – presupune un model ce se concentrează pe pacient. El este cel care decide modalitatea terapeutică utilizată în tratament. Acest model pleacă de la premisa că membrii echipei lucrează împreună și că expertiza fiecăruia este utilizată în a instrui ceilalți membri ai echipei. Rolurile și responsabilitățile în echipă sunt împărțite. Acest model este des utilizat în context educațional.

Psihologia evoluționistă - Ipoteza biofiliei privind interacțiunile om-animal

Biologul american Owen Osbourne Wilson lansează în anul 1984 *ideea biofiliei* în explicarea interacțiunilor pozitive om-animal, susținând că oamenii au o predispoziție naturală de a se afilia la alte forme de viață. Existența acestei predispoziții biofilice este explicată din perspectiva evoluționistă astfel: ca urmare a conviețuirii (co-evoluției) omului cu alte specii de animale, specia umană a învățat să observe formele de viață din jurul său în primul rând pentru a se putea feri de pericole (prădători), apoi pentru a putea vâna pentru a se hrăni, iar apoi pentru a obține informații despre gradul de pericolozitate al mediului (Wilson, 1984). Acest raționament implică faptul că animale calme sau prietenoase sunt de natură să aibă un efect calmant asupra omului (scădere a nivelului de activare psiho-fiziologică generală, eng. *arousal*), în timp ce animale agresive sau agitate sunt de natură să aibă efectul opus. Deși ipoteza biofiliei rămâne încă incomplet confirmată științific, anumite aspecte ale acesteia sunt susținute de cercetări științifice. Astfel, observarea timp de 10 minute a unor pești tropicali înotând într-un acvariu s-a demonstrat a fi la fel de eficientă ca și hipnoza în a reduce anxietatea și disconfortul pacienților adulți ce urmau să fie supuși unei intervenții chirurgicale stomatologice (Beck & Katcher, 1996).

Ipoteza biofiliei (cu mențiunea că o serie de studii continuă să confirme aspectele sale componente) oferă un argument teoretic pentru includerea animalelor în actul terapeutic. Astfel, putem presupune că

persoanele care interacționează cu animalele, cum ar fi copiii, vor fi atrase, activate comportamental și vor răspunde mai bine la animale decât la jucării de exemplu. Studii pe animale robotice par să susțină această observație. Într-un studiu din 2004, Melson și colegii săi au introdus un robot care imită un câine (AIBO) într-un mediu non-clinic, într-un grup de copii cu vârste între 7 și 15 ani. Copiii au tratat robotul ca pe o jucărie sofisticată și și-au exprimat părerea că potențialul său ca și companion social este mult mai mic decât al unui câine real (AIBO nu doar arată ca un câine, ci este un robot autonom, cu comportamente similare cu ale unui câine real, pre-programate în software-ul pe care îl utilizează).

O altă implicație a ipotezei biofiliei, dacă urmăm filonul evoluționist, este aceea că un animal prietenos, care inițiază activități prosociale (joc, apropiere) poate transmite copilului o stare de siguranță cu privire la mediul terapeutic. Astfel, putem presupune că prezența animalului va fi asociată cu un nivel preceput de siguranță a mediului terapeutic, ceea ce va facilita cooperarea copilului cu terapeutul, precum și succesul intervenției terapeutice.

Teoria atașamentului în interacțiunile asistate de animale

Teoria atașamentului, formulată de psihanalistul și psihiatrul britanic, John Bowlby (1973, 1980, 1982) și ulterior dezvoltată de Mary Ainsworth (Ainsworth & Bowlby, 1965; Ainsworth et al., 1978), este una din teoriile fundamentale ce stau la baza intervențiilor asistate de animale. În forma ei clasică, teoria atașamentului explorează dinamica relațiilor pe termen lung între oameni pornind în principal de la modul în care copiii formează atașamente de persoane relevante (părinți) numite în teorie „*figuri de atașament*”. Astfel, într-o relație securizantă cu un adult, copilul folosește această relație pentru a explora lumea înconjurătoare (Ainsworth et al., 1978). Felul în care părinții interacționează cu copilul mic influențează dezvoltarea unor modele de atașament. Aceste modele sunt ulterior interiorizate și influențează felul în care copilul percepe mediul înconjurător și relațiile sale sociale cu ceilalți. În aceste interacțiuni implicate în formarea atașamentului, psihicul părintelui (sau a figurii de atașament) influențează pe cel al copilului într-un proces de co-reglare. Conform lui Schore (2001),